

Милица В. Ћуковић*

Институт за књижевност и уметност, Београд

АНЂЕО ИСТОРИЈЕ И КРАТКИ РОМАН: ВЛАСТЕЛИНСТВА БОЈАНА ВАСИЋА

Сажетак: У раду се анализира кратки роман *Властелинства* Бојана Васића. Поред уочавања поетичких сродности овог остварења са одликама лирског романа српског експресионизма, фокус интерпретације у раду заснива се на поређењу *Властелинства* са романом *Улоја моје йородице у свейској револуцији* Боре Ћосића, при чему се издвајају сродности на тематском, композиционом, фабуларном плану, као и на плану моделовања особене приповедне инстанце. Посредством поређења са Ћосићем, доспева се до увида о утицају надреализма на прозу Б. Васића, док, с друге стране, ставови Валтера Бенјамина о историји и „анђелу историје“ доприносе потпунијем разумевању како Васићеве поетике, тако и токова развоја кратког романа српске књижевности.

Кључне речи: кратки роман, надреализам, лирски роман, породични роман, рат, историја, Бојан Васић, Бора Ћосић

Крај прве и другу деценију 21. века обележила је појава већег броја афирмисаних песника и песникиња који се опредељују за писање романа.¹ Прозна остварења ових стваралаца одликује како широк тематски и стилски распон, тако и упадљива разноликост у домену естетске успешности и књижевноисторијске релевантности. Романескни првенац плодног и немалим бројем књижевних признања овенчаног песника Бојана Васића² – *Властелинства* – уврштен је у ужи избор за Награду „Београдски победник“ и у ужи избор за НИН-ову награду, што посведочује књижевнокритички консензус успостављен по питању уметничке остварености овог дела, док

* tiskicvet38@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9919-392X>

¹ О распону и актуелности наведене појаве сведочи и њено подвргавање иронијском третману у песми „Пишеш ли роман?“ Ане Ристовић (2023: 94).

² Бојан Васић добитник је Награде „Млади Дис“ и Матићев шал за збирку песама *Срча*, Награда „Мирослав Антић“ и „Васко Попа“ за *Тојло биље*, а „Бранко Миљковић“ за *Удаљавање*.

се позиционирање *Власћелиншћава* унутар целине Васићевог опуса испоставља као изазовније и важније питање.

Наиме, фрагментарношћу, редукованом фабулом, принципом понављања и варирања (на фонемском, синтаксичком и мотивском плану), обиљем стилских фигура (међу којима се налазе – према увидима Емилије Вучићевић 2023: 191, 192 – асонанце, алитерације, хијазми и метафоре), израженом мелодиозношћу, приповедањем у првом лицу којим је пружена подлога за непосреднији увид у јунаков унутрашњи свет, те сликовитом евокацијом и визионарском реконструкцијом бројних доживљаја (в. Јовић 1994: 57, 60, 61, 71–72, 90), роман Бојана Васића приближава се поетичким својствима лирског романа српског експресионизма. Неоспорна је блискост, на тематском нивоу (рат, смрт, еротика, идентитет), али и на нивоу поетске и поезији блиске организације синтаксичких целина, између *Дневника о Чарнојевићу* Милоша Црњанског и *Власћелиншћава* Бојана Васића. На ове везе указали су Драган Бабић, који издваја љубавне доживљаје, ратне сукобе и меланхолични лирски израз као евидентне поетичке повезнице (в. Бабић 2022: 169), Јована Милованчевић, посредством увида о „суматраистичким визијама довођења свега на свету у везу кроз осећај, додир“ (Милованчевић 2023: 5) и Емилија Вучићевић, која кореспонденције опажа на нивоу ритма и интерпункцијске парцелације реченичних делова (уп. Vučićević 2023: 191), док је у одређености приповедног субјекта *Власћелиншћава* ратом и смрћу Софија Ракочевић (2024: 134) уочила спону са *Лириком Ишаке* Милоша Црњанског. С друге стране, тематизацијом детињства и алузијама на *Библију*, *Власћелиншћава* се приближавају „породичном циклусу“ (*Раним јадима*, *Башићи*, *Њејелу* и *Пешчанику*) Данила Киша, при чему сцена читања *Библије* са прадедом, уживљавање у библијске призоре и преплављеност дечаку неразумљивом лексиком (Vasić 2022: 26–27) до некле наликује сегментима Кишовог романа *Башићи*, *Њејео*, у којима се Андреас Сам поистовећује са протагонистима *Мале школске Библије* (уп. Vučićević 2023: 193). Поред евидентних сличности (на тематској равни и у избору приповедних поступака) са Црњанским и Кишом, поводом *Власћелиншћава* Драган Бабић узгред наводи Џојса и Албахарија (Бабић 2022: 167–168), а Емилија Вучићевић (2023: 192) Табашевића. Иако ни у једном од четири приказа није поменут, Бора Ћосић и роман *Улоја моје породице у светској револуцији*, којем је припала НИН-ова награда за 1969. годину, испоставља се као кључ за разумевање Васићеве поетике.

Приповедна и фокализацијска инстанца Васићевог и Ћосићевог романа је идентична – збивања су исприповедана из перспективе малолетног (малог) дечака, светско-историјска дешавања турбулентног периода преломљена су кроз оптику локалног (и уже, породичног) амбијента, а догађаји виђени оком детета и испричани језиком детета (диспропорција

између значења људских поступака и односа и њиховог детињег разумевања доводи до комичних ефеката и онеобичене перспективе). Такође, ликови су одређени породичним улогама и именовани према њима, а не посредством имена и презимена, главни јунаци склони су уметничкој експресији и списатељском позиву, а посебна пажња поклоњена је играма – у широком распону од невиних дечјих игара до схватања рата као игре одраслих, а пре свега и надасве остварењем романа у облику креативне игре језиком.³

Пишући о Ћосићу, у монографији *Подруми марцијана: чишање Боре Ћосића* Предраг Бребановић је указао на инфантилизам (Brebanović 2006: 17–21), пуерилизацију приповедања (Isto: 43) и породични принцип – породицу која је тематска опсесија, регулативна идеја мишљења и писања, врста „форме садржаја“ (Isto: 25) и средишња духовна и стилска категорија – као чиниоце који су условили опредељење за стилизованог дечјег приповедача (Isto: 20) и препознатљив приповедни проседе. Може се приметити да је наративну стратегију која је обележила Ћосићев роман употребио и Бојан Васић у свом романескном остварењу.

Исто тако, применивши класификацију француског етнопсихијатра Жоржа Девереа (в. Isto: 53) на разликовање дечјег и детињег наративног текста, Бребановић за први прозни тип везује уживљавање у визуру детета, као и идеализацију породичног и друштвеног миљеа, док су за други тип прозног израза, према њему, карактеристични дистанца и дезилузионистички поглед на социјалну стварност и њене реперкусије на породично устројство (уп. Isto: 19). Јасно је, дакле, да Васић и Ћосић преферирају уобличење детињег, а не дечјег наративног текста. Ефектност одабране детиње приповедне стратегије почива, у оба романа, на фузији хумора и суровости у сагледавању историјских неминовности. Одрастање Васићевог и Ћосићевог јунака није уподобљено поетичким (прет)поставкама класичног Bildungsroman-а, будући да се самосвесно и функционално избегава психолошко нијансирање како приповедача-фокализатора, тако и осталих јунака из породичног, пријатељског, школског и комшијског окружења. Ликови су сведени на неколико упечатљивих и понављањем устаљених особина: код Ћосића су једнодимензионалнији: „мајка [је] фаталиста, а отац пијаница; ујак је велики љубитељ супротног пола, тетке обично наступају као плачљиви тандем, док кроз деду као намргођеног резонера проговара горко-хуморно интонирана животна мудрост“ (Isto: 42), док су код Васића за нијансу комплекснији, али препознатљиви по доминантном својству, каква је нпр. прадедина и бабина побожност (в. Vasić 2022: 20, 25–29).

³ Насловна метафора романа – *власћелинства* – односи се на повлашћене просторе игре или пак ћутања (Vasić 2022: 42, 57).

Оба романа састављена су од поглавља, која су или насловљена, као код Ћосића („Мајка“, „Отац“, „Породица“, „Други“, „Уметност“, „Школе“, „Игре“, „Приредбе“, „Историја“) или ненасловљена – код Васића – али јасно одељена белинама и диференцирана према тематици (занимљиво је приметити да, иако сегменти романа не поседују наслове, фабула *Властелинства* умногоме кореспондира са појмовима уписаним у наслове поглавља *Улоје*⁴).

Тематска доминанта ових остварења јесте рат, сагледан из децје перспективе, као недокучива и неумољива недаћа. Васићев приповедач примећује утицај рата на укућане – он детектује њихову узнемиреност и забринутост, одлуку да прате новинске вести и телевизијске извештаје, физиолошке реакције попут поигравања дедине ноге, које именује усељавањем рата у тело: „и то је био рат, рат је накратко ушао у дедину ногу, и тресао је, као да проветрава просторије“ (Vasić 2022: 30). Ту је и оживљавање потиснутог, прадеди и деди својственог језика који је приспео заједно са избеглицама, као познатог а дуго затомљеног идентитетског обележја, као фамилијарне (блиске, знане, иако дуго као такве непрепознате) особине: „Они који су дошли говорили су прадединим језиком, истим оним којим би проговорио и деда када би се заборавио, или када би попио мало више, тако да ми је тај језик, одмах, чим сам га чуо, био близак, и ја сам одмах знао да рат није у њему [...]“ (Isto: 31), да би се значај рата, коначно, рефлектовао на нараторову самоспознају, али и на дистинктивно обележје Васићевог дискурса у целисти. Реч је, наиме, о поступку константне фузије опажених реалија и дискурзивних елемената⁵, што се у роману постиже милитаристичком терминологијом трансформисаном у низ метафоричних ознака:

Некад пожелим да сам дуг, битан и заувек будан као линија ратишта, да пролазим кроз градове и села поносно и тајно као колона противавионских топова. Желим да се раширим у стрелце и заријем у постојање и његову дубину, у непознатост света, да на чистац реченице истерам стварност из дубоко укопаних положаја (Isto: 55).

У *Улози* рат је оприсутњен посредством глагола „одвести“, „убити“, „заклати“, „обесити“, при чему је утисак грубости и насиља нивелиран избором детиње приповедне перспективе и одсуством свести о

⁴ Зарад текстуалне економије, наслов *Улоја моје породице у свешкој револуцији* у наставку рада биће навођен у облику: *Улоја*.

⁵ Сродан поступак Бојан Васић примењује и у поезији, те се у његовим песничким књигама налазе конструкције као што су: предео натопљен конјугацијом дана у сумрак, тек понеко усамљено поверење које исплови у сумрак или сумраком орошене латице које постају толико плаве да је тешко дисати од одговорности и означитеља (уп. Ђуковић 2024: 103).

почињеним неделима: „Рудика Фрелих хвалио се да су му Немци убили оца. [...] Рудика је говорио и друге ствари о убијању у његовој породици, смешећи се“ (Ćosić 1969: 49) или пак изједначавањем ликвидације људи и убиства кућног љубимца, чиме се концизно слика породична егзистенцијална нужда: „Деда је рекао: ‘Одвели су Штернбергове, чак и децу!’ [...] Мени су убили зеца који се звао ‘Муца’. Зеца су убили парчетом дрвета а затим направили паприкаш. Мајка је говорила: ‘Рат је!’“ (Isto). Овоме се може придодати и поступак контрапунктирања музиком испуњене филмске фикције и реалних, грозоморних страдања: „Ја сам у биоскопу гледао филм: ‘Весели момци’, препун свирања. Баш тада су нам јавили да је Бранко Певјанић, наш друг и комшија, погођен у Срему једном немачком гранатом посред стомака“ (Isto: 75). Призори бомбардовања, обуставе наставе и одласка у склониште из Ћосићевог дела: „Нама су рекли: ‘Сад мало немојте да долазите у школу услед непријатељских напада из ваздуха, па ћете после опет!’ Ми смо силазили у подрум, мајка је, без обзира на лето, облачила бунду и дрхтала, изговарајући потпуно неразумљиве речи“ (Isto: 57) одговарају звуку сирена за ваздушну опасност као свакодневици у доба НАТО агресије на СРЈ у Васићевом остварењу: „Средином маја, док се уз црквена звона оглашавала сирена за почетак ваздушне опасности, прадеда је лежао непомичан на трпезаријском столу [...]“ (Vasić 2022: 101). Приспеће рођака-избеглица и њихов смештај у кући, као и мајчина брига о исхрани придошлица, из романа Боре Ћосића: „Мајка је рекла: ‘Само како ћу стићи да очистим кромпир за све!’“ (Ćosić: 48) наликује модусу предочавања избеглица у Васићевим *Власћелинштвима*, али и упечатљивом и пластичном сликању економске реалности деведесетих година 20. века, обележене санкцијама и инфлацијом⁶ (за шта је употребљена инвентивна метафора раста речи и пропорционалног смањивања ствари, уп. Vasić 2022: 17–18), што бива компримовано у зачуђени коментар наратора: „Јер, како је могуће да немамо ствари

⁶ Чиниоцима сликања југословенске реалности тога доба припаја се „рестрикција“ (готово свакодневни нестанак електричне енергије), који приповедач повезује са читањем *Библије* под свећама у прадединој кући: „Напољу се полако хвата мрак и људи ужурбано завршавају дневне послове, ноћ ће опет бити мека и непробојна, поново одзвања у мени реч рестрикција“ (Vasić 2022: 25). Притом, важно је приметити како је за историографско-метафичкијска романескна остварења краја 20. века карактеристично инспирацијско окретање минулим вековима (поготово средњем веку и бароку), док се српски романи новог, 21. века, према увидима Предрага Петровића, „фокусирају на актуелне политичке и идеолошке прилике“ (Петровић 2020: 24). О овоме сведоче и *Власћелинштва* Бојана Васића, са литерарном транспозицијом недавних историјских збивања (оних која су обележила крај 20. и почетак 21. века) и са темама емиграције, кризе вредности, ратова, бомбардовања и *лудила историје*, што су, такође, према Петровићевом мишљењу, одлике нововековне романескне продукције (Исто: 25).

сада кад новца имамо више него икад, и како може оно претварање ствари да су ствари, и лагање речи да су те ствари којих нема, да се прошири из школе и завлада и у нашој кући“ (Isto: 17).

Портрет уметника у младости код Ћосића је провучен кроз ирониичну оптику – дечак се приказује као песничка нада у успону, помни читалац, идеолошки инструисан пропагатор комунистичког система, али и неко ко школским друговима пише саставе из српског језика на тему „Улога морала у новом друштву“ (в. Ћосић 1969: 90), што је усмерило и иронијом обојило наслов целог романа, док Васићевом дечаку писање служи као одбрамбени механизам – као победа светла и значења над мраком, страхом и гомилом испражњених означитеља: „Тако ја причам и римујем речи у себи, јер када причам, не плашим се толико што ће пасти ноћ. А ноћ је падала стално“ (Vasić 2022: 8). Евидентан је, дакле, значај књижевности (њено високо вредновање и посвећивање њеној рецепцији и креацији) како за Васићевог, тако и за Ћосићевог приповедача, с тим што већи спектар уметности којима се одаје Ћосићев јунак рефлектује разлике у социјалном статусу протагониста, али пре свега у средини у којој одрастају (урбана средина у *Улози* спрам руралне средине у *Власћелинствима*).

Породична стратификација, исто тако, дистинктивни је фактор, имајући у виду да је у *Улози* приповедач јединац, док у *Власћелинствима* има брата, те да су у *Улози* приповедањем обухваћене три генерације (син, родитељи–тетке–ујак и деда), а у *Власћелинствима* четири генерације (синови, родитељи, баба–деда и прадеда). Неостварености Ћосићевог приповедача на плану интимног живота, гротескно преувеличаној до карикатуре – „Ја сам другарици Миловановић написао писмо са овим садржајем: 'Желим да остварим социјалистичко другарство између наших супротних полова!' Другарица је писмо показала оцу, он се насмејао и рекао: 'Тај нема појма!'" (Ћосић 1969: 66) – опозитан је устаљени и спонтани иницијацијски чин у Васићевом роману, функционално сведен на хронотоп тела-лета, али и лајтмотив опуса овог писца какав представља – дисање (в. Vasić 2022: 68–77).

Ипак, поред каталога поетичких сродности које се могу изнаћи између *Улоје* и *Власћелинства*, поређење са Ћосићем резултовало је уједно и раскривањем својстава прозе Бојана Васића која доприносе да се овај тип дискурса сагледа као суптилније повезан са Васићевом поезијом, са којом образује нераскидиву, добро осмишљену целину. Наиме, у монографији *Подруми марцијана* Предраг Бребановић је издвојио 1965. годину када се догодио преврат којим је Ћосићева проза неповратно измењена – (за)окретом ка деци и „подетињењем“ (Brebanović 2006: 20) Ћосић је „одрастао“ и израстао у писца препознатљивог по породичној (и) сторији као одабраној тематској доминанти. Овом преокрету претходило

је приређивање и(ли) опремање предговором избора из стваралаштва класика књижевности за децу (Змаја, Нушића, Жупанчича, Егзиперија и др.) за београдску Просвету почетком шездесетих година 20. века (уп. Isto), а климакс свакако представља приређивање антологије *Дечја поезија српска* (1965) и писање предговора „Дечја поезија данас“ у којем је најобимнији навод преузет из „Турпитуде“ Марка Ристића (уп. Ћосић 1965: 16). У том контексту, изузетно је битно Бребановићево запажање према којем би Ћосићева заинтересованост за инфантилно „била у исти мах надреалистичка (по пореклу) и генерацијска (по распрострањању)“ (Brebanović 2006: 22). Образлажући избор књижевних дела која је уврстио у антологију *Дечја поезија српска*, Ћосић је издвојио машту, спонтаност, језичко проналазаштво, смешне и чудне речи, једно потпуно ново музичко искуство, лудаштво, осећање за хумор, експанзију дечјег духа и инфантилизам (в. Ћосић 1965: 7–30) као одлике делâ блиске властитом укусу и критеријумима.⁷ Побројана својства одразила су се на тематске и језичко-стилске карактеристике Ћосићеве прозе, посебно на *Улоју*, откривајући њене надреалистичке корене, а идентична својства (и њихово порекло) обележавају и *Власћелинства* Бојана Васића.

Не сме се занемарити, притом, ни значај Фројдових открића за конституисање надреалистичких теоријских поставки,⁸ а у том контексту ваља протумачити породични принцип (који је духовно-стилска окосница Ћосићевог и Васићевог романа) као психоанализи својствену, „фантазматску употребу почетне ћелије друштва“ (Brebanović 2006: 36), будући да су за „извесне фантазме психоаналитичари користили ознаку Familienroman, као и да су под тако схваћену одредницу одувек превасходно бивале подвођене такозване 'фантазије о пореклу'“ (Isto). Породични роман, отуда, фигурира не само као једна од жанровских одредница *Улоје* и *Власћелинства* него и као кључ за разумевање психолошке мотивације поступака јунака, али и самоодређења кратког романа, који у трагању за својим пореклом, и код Ћосића и код Васића, доспева до психоаналитички схваћеног романа о пореклу. Пишући о поетици надреалистичког (анти)

⁷ Овој Ћосићевој антологији посвећен је темат у 4. броју часописа *Дешинство* за 2015. годину, са унисоним закључцима о „изгредничком“, незихерашком, отворено естетски једностраном, али пророчком и превратничком карактеру начињеног избора. Са закључцима Јелене Панић Мараш (2015: 22; подвлачење ауторкино) како је у питању антологија „која открива *инфантилно* наслеђе авангарде и надреализма“ у складу је како мишљење ове научнице да је такође „инспиративно пратити конституисање инфантилног елемента у Ћосићевим – првенствено раним – књижевним делима“ (2015а: 97), тако и већ поменути Бребановићеви увиди о инфантилизму и пуерилизацији Ћосићевог приповедања.

⁸ Занимљиво је да Душан Матић у *Пушевима* 1923. године Фројдова дела оцењује као „један литераран догађај“, а за фројдовски схваћену психијатрију каже да „пре припада историји литературе“ (нав. према: Делић 1980: 21).

романа у српској књижевности и европском контексту, Биљана Андоновски издвојила је теорију Марте Робер, према којој је породични роман „’мали мит’ и систем фантазијских конструкција којима дете прибегава како би превазишло ’типичну кризу људског одрастања [...]’“ (Andonovski 2017: 26), при чему се наведена криза, у Ћосићевом и Васићевом случају, транспонује на поетички план и превазилази активним односом „између стварности и потребе за њеним фантазијским преуређењем“ (Isto: 27). Роман о пореклу код ове двојице аутора разрешава се на плану језика (његове инвентивне употребе у говору детиње приповедне инстанце и у метапоетичком промишљању својстава језика, односа језика и ствари, условљености језика историјским координатама и при-повешћу о пореклу код Васића, односно инструментализацијама и функцијама језика у светској, али и књижевној р-еволуцији, код Ћосића), као и на плану ангажмана.

Иако надреализам, према увидима Бојана Марковића, никада не оставља „естетизам из поезије [ни из прозе, прим. М.Б.]“ (Марковић 2025: 17), он, исто тако, „уноси друштвену ангажованост озбиљнијег типа“ (Исто: 18), водећи рачуна о друштвеном контексту и класним констелацијама. Смена друштвених система довела је до класне напетости и нужности прилагођавања новонасталим приликама у *Улози*, док сапостојање битно различитих класа и егзистенцијалних стилова у *Власћелинштвима* фигурира као чинилац суспрезања фабуларног развоја у смеру за којим јунак жуди, али и до резолутног реза у процесу одрастања – до оспољења класне свести као катализатора прелаза из детињства у рану младост (како приповедача, тако и самог кратког романа).

„Не постоје две суботе, два октобра“ (Vasić 2022: 124), закључиће приповедач *Власћелинштјава*, а исто тако – узевши у обзир негативно одређење надреалиста спрам романа (евидентно у Бретоновом *Првом манифесту надреализма*), али и утицај надреализма на српску поезију и прозу 21. века, не занемаривши Ћосића и Васића (састављача антологије *Децја ѿпоезија срјска* и аутора текста „Епска мобилизација и лирско разорување: случај Давичо“, али и творце *Улоје* и *Власћелинштјава*), можемо приметити како не постоје две улоге надреализма у (р)еволуцији српског кратког романа – постоји, заправо, само анђеоло историје. Девету тезу знаменитих и утицајних „Историјско-филозофских теза“, публикованих 1940. године, истакнути представник Франкфуртске школе критичке теорије – Валтер Бенјамин – посветио је у целисти тумачењу *Angelus-a Novus*-а Паула Клеа. Клеову слику из 1920. године Бенјамин интерпретира као *анђела историје*, при чему, том приликом запажа како овај анђеоло изгледа:

[Т]ако као да намерава да се удаљи од нечега чиме је фасциниран. Очи су му разрогачене, уста отворена, а крила раширена. [...] Лице је окренуто прошлости. Оно што ми видимо као ланац догађаја, он види као једну једину

катастрофу што непрекидно гомила рушевине на рушевинама и баца му их пред ноге (Benjamin 1974: 83).

Уколико би се Клеов нови анђео изместио из херменеутичких оквира историјског материјализма, у склопу којих оперише Бенјаминова теоријска мисао, *анђео историје* могао би послужити као подесна метафора генезе стилско-поетички специфичног књижевног (под)жанра – кратког романа. У преломним тренуцима обнове и успона кратког романа, какав је несумњиво представљала авангарда,⁹ анђео историје поима властиту генолошку повест као позив да се из срца катастрофе делује у смеру промене и прелаза,¹⁰ у смеру укидања монолитности окамењеног поетичког модела, у смеру богаћења и раслојавања формално-стилских, композиционих и тематско-мотивских обележја, односно у смеру (р)еволуције. Исто тако, за адекватно разумевање интенција уписаних у поетски и прозни дискурс Бојана Васића индикативна је чињеница да су у песничку књигу *Икџус* инкорпорирани како репродукција Клеовог *Angelus*-а, тако и цитат из Бенјаминових „Историјско-филозофских теза“ (уп. Vasić 2023: 96–97, 99). У „Васићевом ангелусу“, тј. приказу *Икџуса*, доцније публикованом у форми говора књизи *Црна куџија* (у којој су обједињене четири књиге *Caché*-овске фазе: *Томашо*, *Икџус*, *13* и *Дешроиџ*), поводом уношења историје и анђела историје у песнички текст, Биљана Андоновска изјаснила се о двосмерној читљивости и уједно нечитљивости како историје, тако и самог књижевног дела, будући да:

[О]вај анђео који путује напред (ка крају) али гледа уназад (ка почетку), не може се погледати *лицем у лице* при обичном читању/оријентацији књиге. Да би се анђео историје погледао у очи, књига се мора ротирати за 90 степени улево и у овом вертикалном поретку (п)остати практично *нечитљива*. Како поводом Магрита подсећа Фуко, немогуће је у исто време гледати и читати калиграм, односно гледати слику и читати књигу, бити у историји и у чину њеног разумевања (Andonovska 2023: 191, подвлачења ауторкина).

На сличан начин, да би се разумео однос анђела историје и Васићевог кратког романа, било је потребно надреалистичку традицију померити из лежишта (ротирати је за 90 степени, доћи до ње посредством властите

⁹ Посвећени проучавалац и један од истакнутијих познавалаца историје кратког романа, аутор монографије *Авангардни роман без романа: поетика крајњег романа српске авангарде*, Предраг Петровић, издвојио је управо авангарду као књижевноисторијски период у којем је кратки роман доживео процват: „Дакле, с правом се може тврдити да је кратки роман један од важних авангардних жанрова, односно када је реч о српској авангарди, кратки роман је њен несумњиво водећи прозни жанр“ (Петровић 2008: 118).

¹⁰ Прелаз је, тако, јединствени начин на који историјски материјалисти предочавају садашњицу (в. Benjamin 1974: 88).

поезије и/или Ћосића и *Дејче поезије српске*), а истовремено не губити из вида Бенјаминово упозорење, према којем:

Историјски артикулисати прошлост не значи спознати је „каква је, у ствари, била“. То значи овладати сећањем онако како блесне у тренутку опасности. Историјском материјализму је стало до тога да задржи слику прошлости каква се у тренутку опасности изненада јавља историјском субјекту (Benjamin 1974: 81).

Прихвативши одређење Давичове поетике – „Давичо мобилизује несвесно тиме што у њега пушта историју и што, повратно, несвесним боји и покушава да разуме историјско искуство“ (Васић 2016: 36) – као прворазредну Васићеву аутопоетичку тврдњу и смерницу за читање романа *Власћелинштва*, могуће је устврдити како поезија и проза Бојана Васића представљају специфичну историјску артикулацију прошлости виђене из позиције опасности, односно једно поетички „особено антиконформистичко успостављање (ауто)поетичке концепције“ (в. Ћуковић 2024: 102) кореспондентно са Бенјаминовим упутом према којем: „У свакој епохи морамо покушати да наслеђе поново преотмемо од конформизма, који намерава да њиме овлада“ (Benjamin 1974: 81).

Дакле, *анђео историје*, ослободивши се стега историјског материјализма, разрогачених очију и раширених крила, посматра гомилање рушевина иза себе (што би била метонимија историје кратког романа), а олуја која дува из раја гони га у будућност.¹¹ „Оно што називамо напретком јесте та олуја“, тврди Бенјамин (1974: 83). Оно што називамо олујом јесте, заправо, надреализам, а његов утицај на генезу српског кратког романа најлепши је пример издаје у српској литератури,¹² као што су *Власћелинштва* најбоља потврда актуелног важења Ристићеве оцено изнете поводом *Сеоба* Милоша Црњанског: „Једино књиге чија је поезија неоспорна носе, као ова, тај отисак неопходности. [...] Отуда долази да могу с правом, и инсистирајући, да говорим поводом једног романа о поезији, док се можда, говорећи о великој већини песничких збирки, не бих усудио да поменем тај појам“ (нав. према: Делић 1980: 29–30).

¹¹ Поводом *анђела историје* Бенјамин записује: „Радо би се зауставио, будио мртве и састављао оно што је разбијено. Али из раја дува тако снажна олуја да му је разапела крила и анђео више не може да их склопи. Та олуја га незадрживо гони у будућност, којој окреће леђа док гомила рушевина пред њим расте до неба“ (Benjamin 1974: 83).

¹² Последња реченица *Власћелинштва* Бојана Васића (2022: 124) гласи: „Постоји само издаја“.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БАБИЋ, Драган. „Уместо дечака желим да будем лето“. *Поља: часопис за књижевност и теорију*, год. 67, бр. 537 (септембар–октобар 2022): стр. 166–169.
- ВАСИЋ, Бојан. „Епска мобилизација и лирско разоружање: случај Давичо“. *Призор: часопис за културну историју Јагра*, бр. 15 (2016): стр. 31–36.
- ДЕЛИЋ, Јован. *Српски надреализам и роман*. Београд: СКЗ, 1980.
- ЈОВИЋ, Бојан. *Лирски роман српског експресионизма*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1994.
- МАРКОВИЋ, Бојан. *(Не)могуће границе поезије за децу и младе*. Београд: Факултет за образовање учитеља и васпитача, 2025.
- МИЛОВАНЧЕВИЋ, Јована. „Уместо дечака желим да будем лето“. *Политика* (додатак: *Култура, уметност, наука*), субота 8. април 2023, 5.
- ПАНИЋ МАРАШ, Јелена. „‘Манифест дечје поезије чуда’ – Бора Ћосић и Дечја поезија српска“. *Детињство: часопис о књижевности за децу*, год. ХЛI, бр. 2 (2015): стр. 18–29.
- ПАНИЋ МАРАШ, Јелена. „О ‘књизи из пркоса’, још једном“. *Детињство: часопис о књижевности за децу*, год. ХЛI, бр. 4 (2015а): стр. 94–98.
- ПЕТРОВИЋ, Предраг. *Авангардни роман без романа: поезика крајњког романа српске авангарде*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2008.
- ПЕТРОВИЋ, Предраг. „Српски роман у новом веку“. *Савремени роман: зборник радова са научној скупа одржаног 30. јуна и 1. јула 2019. у Андрићевом институту*. Александра Вранеш (ур.). Андрићград–Вишеград: Андрићев институт, 2020, 13–27.
- РАКОЧЕВИЋ, Софија. „На почетку мора да су биле речи“. *Трај: часопис за књижевност, уметност и културу*, год. XX, књ. XX, св. LXXIX (септембар 2024): стр. 131–135.
- ЋОСИЋ, Бора. „Дечја поезија данас“ (предговор). *Дечја поезија српска*. Избор, редакција и предговор Бора Ћосић. Нови Сад: Матица српска, Београд: СКЗ, 1965, 7–30.
- ЋУКОВИЋ, Милица. „Интимна (пре)означавања: случај Васић“. *Поља: часопис за књижевност и теорију*, год. LXIX, бр. 550 (новембар–децембар 2024): стр. 101–104.
- ANDONOVSKI, Biljana. *Poetika nadrealističkog (anti)romana u srpskoj književnosti i evropskom kontekstu (doktorska disertacija)*. Beograd: Filološki fakultet, 2017.
- ANDONOVSKA, Biljana. „vasićev angelus“ (pogovor). Bojan Vasić, *Crna kutija*. Sombor: Gradska biblioteka Karlo Bijelicki, 2023, 183–198.
- BREBANOVIĆ, Predrag. *Podrumi marcipana: čitanje Bore Ćosića*. Beograd: Fabrika knjiga, 2006.
- BENJAMIN, Valter. *Eseji*. Beograd: Nolit, 1974.
- VUČIĆEVIĆ, Emilija. „ , , roman , , Dometi: časopis za kulturu, god. 50, br. 192–193 (proleće–leto 2023): str. 191–195.

ИЗВОРИ

- ĆOSIĆ, Bora. *Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji: roman*. Beograd: B. Ćosić, 1969.
- RISTOVIĆ, Ana. *Tu*. Beograd: Arhipelag, 2023.
- VASIĆ, Bojan. *Vlastelinstva: roman*. Beograd: Treći Trg–Srebrno drvo, 2022.
- VASIĆ, Bojan. *Crna kutija*. Sombor: Gradska biblioteka Karlo Bijelicki, 2023.

Milica V. Ćuković

ANGEL OF HISTORY AND A SHORT NOVEL: *MANORS* BY BOJAN VASIĆ

Summary

The end of the first and second decades of the 21st century was marked by the emergence of a larger number of established poets who chose to write novels. This paper analyzes the first novel written by the poet Bojan Vasić – the novel *Manors*. In addition to pointing out the similarities between Vasić's novel and the poetic features of the lyrical novel of Serbian expressionism (fragmentation, reduced story, abundance of stylistic figures, pronounced melodiousness, etc.), in the focus of the interpretation in the paper is a comparison of Bojan Vasić's novel *Vlastelinstva* (*Manors*) with Bora Ćosić's novel *Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji* (*The Role of My Family in the World Revolution*). Similar formal, stylistic and thematic solutions, the choice of an almost identical narrative instance, the method of division of the story and building the characters, were highlighted and interpreted, with a special emphasis on modeling themes such as war, the artistic maturation of the main protagonist and the observation of the family environment in turbulent historical periods. However, through comparison with Ćosić, even more important conclusions were reached about the connections between Vasić's poetics and surrealism (also characteristic of this writer's poetry), so that the designation „family novel” is perceived not only as a genre designation but as a link with the psychoanalytic understanding of the aforementioned phenomenon. Finally, the connection with Walter Benjamin's view of history and the „angel of history” from the ninth thesis of Benjamin's „Theses on the Philosophy of History” contributed to a more complete understanding of both Vasić's poetics and the development trends of the short novel in Serbian literature.